

Турпетко О.А.*

ГЕНЕЗИС СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

У статті досліджуються генезис світової фінансової системи, особливості використання системного підходу при аналізі даної категорії, її структури, систематизації особливостей та закономірностей розвитку.

Ключові слова: світова фінансова система, системний підхід, систематизація, глобалізація, транснаціоналізація, диверсифікація, інтернаціоналізація.

В статье исследуются генезис мировой финансовой системы, особенности использования системного подхода при анализе данной категории, ее структуры, систематизации особенностей и закономерностей развития.

Ключевые слова: мировая финансовая система, системный подход, систематизация, глобализация, транснационализация, диверсификация, интернационализация.

This article investigates the genesis of the global financial system, especially the use of a systematic approach in the analysis of this category, its structure, ordering features and patterns of development.

Key words: the global financial system, a systematic approach, organize, globalization, transnationalization, diversification, internationalization.

Постановка проблеми: Сучасний етап розвитку світового господарства вимагає оптимального використання всіх його складових. В цьому аспекті вирішального значення потребує обґрунтування сутнісних рис та специфіки функціонування світової фінансової системи (СФС).

Аналіз досліджень та публікацій. Проблематика сутності та розвитку світової фінансової системи, її структури є предметом дослідження багатьох українських та зарубіжних науковців. Серед них доцільно виділити Гальчинського А.С., Козака Ю.Г., Луцишин З.О., Мазаракі А.А., Рогача О.І., Руденко Л.В., Рум'янцева А.П., Філіпенко А.С. та ін. Серед класичних наукових праць, у яких досліджуються проблеми функціонування фінансових відносин можна виділити роботи Петті В., Сміта А., Рікардо Д., Маркса К., Кейнса Дж.М., Юма Д., Хікса Дж. Проте окремі питання є недостатньо висвітленими. До них доцільно віднести передумови, проблеми та шляхи їх вирішення з метою систематизації особливостей світової фінансової системи та її сучасних напрямів розвитку шляхом використання системного методу дослідження.

Мета статті – аналіз генезису світової фінансової системи. Завдання статті: систематизувати визначення категорії «світова фінансова система», спираючись на системний метод дослідження, проаналізувати передумови, закономірності розвитку, суб'єкти та структуру світової фінансової системи та виділити їх особливості.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах диверсифікації світової фінансової системи дане поняття є більш багатогранним і часто використовується у різних сферах

* старший викладач Київського економічного інституту менеджменту

діяльності. Термін «світова фінансова система» часто використовується у науковій практиці, проте єдиної точки зору на дане поняття не існує. Це пов'язано з тим, що часто використовують як синоніми наступні словосполучення: «світова фінансова система», «світова валютна система», «світова валютно-кредитна система», «світова валютно-фінансова система» та ін., а деякі взагалі заперечують необхідність використання даного поняття. З нашої точки зору, категорія СФС є багатогранною, постійно розвивається та має мінливі характеристики. Для її розгляду необхідно більш чітко систематизувати визначення за допомогою системного підходу. Системний аналіз можна визначити як науковий метод пізнання, що являє собою послідовність дій з установами структурних зв'язків між змінними або елементами досліджуваної системи. Використовуючи цей метод при розгляді даної категорії, згрупуємо та проаналізуємо визначення, які набули широкого використання. Перша група – це дослідження світової фінансової системи через призму світових фінансових відносин. У цьому контексті Румянцев А.П. зазначає, що «генезис міжнародних фінансових відносин ґрунтується і є наслідком еволюції міжнародних валютних, кредитних, розрахункових відносин». В сучасних умовах вони тісно переплітаються і набувають риси цілісного явища, якому притаманні якості системного утворення, і яке саме в цьому аспекті синтезує глибинну сутність міжнародних фінансових відносин [1, с.5-8]. При такому поєднанні міжнародні валютні, кредитні і розрахункові відносини не втрачають своїх суттєвих рис і стають головними складовими системи міжнародних фінансових відносин [2, с.5-8]. На нашу думку, міжнародні фінансові відносини – це системне утворення, яке є наслідком міжнародних господарських відносин, міжнародного поділу праці, міжнародної кооперації виробництва, розширення інтеграційних процесів у всіх сферах суспільного виробництва на мікро-, мезо-, макро-, мета- і мега рівнях. Найвищим рівнем функціонування світових фінансових відносин історично можна вважати світову фінансову систему. Такий підхід є важливим для подальшого дослідження. Дещо інша точка зору, згідно з якою автори ототожнюють поняття світова фінансова та світова валютна система, розкрита у визначенні - «це економічні відносини, пов'язані з функціонуванням світових грошей і які обслуговують різні види господарських зв'язків між країнами» [2]. Наступна група - це погляди науковців, які розглядають світову фінансову систему шляхом її структуризації. Так, окремі російські учені досліджують структуру світової фінансової системи через призму інститутів, які беруть участь у переміщенні світових фінансових ресурсів. Зокрема, ця позиція відображена у наукових роботах Мовсесяна А.Г. і Огнівцева С.Б. [3]. Проте відповідно до такого трактування структурних елементів даного явища світова фінансова система, на наш погляд, розглядається у вузькому розумінні. Моїсєєв О.О. характеризує світову фінансову систему як розгалужену схему з великою кількістю державних та приватно-кредитних елементів, через які здійснюється координація фінансових зв'язків у світі [4]. Стукало Н.В. описує як сукупність взаємопов'язаних елементів, що мають однорідні ознаки [5]. Варто згадати визначення світової фінансової системи українського науковця Луцишин З.О.: «фінансовими елементами системи є міжнародні фінансові ринки й механізм торгівлі конкретними фінансовими інструментами - валютою, цінними паперами, кредитами» [6]. Погоджуючись в цілому з наведеними уявленнями щодо категорії «світова фінансова система», вважаємо за доцільне висловити власне розуміння зазначених проблем. Світову фінансову систему, з нашої точки зору, можна розглядати як цілісне утворення, яке складається з окремих елементів, взаємопов'язаних між собою, і охоплює усю сукупність міжнародних фінансових відносин.

Передумови становлення та розвитку світової фінансової системи проявляються в наступному: по-перше, розвитку світової економіки останніх десятиліть притаманні про-

цеси міжнародної економічної інтеграції. Початок інтеграції пов'язують зі створенням ЄЕС (Римський договір, 1957 р.). Найбільший досвід у цьому процесі має Європейський союз (ЄС), яким була прийнята Концепція щодо єдиного фінансового простору [7]. По-друге, у результаті поглиблення міжнародної фінансової інтеграції, формування системи міжнародних фінансових інститутів та розвитку фінансових інновацій, тобто створення нових фінансових інструментів та технологій, сучасна СФС функціонує в умовах фінансової глобалізації. По-третє, на сьогоднішній день значний вплив на формування світової фінансової системи відіграє розвиток міжнародних організацій. Серед основних міжнародних валютно-фінансових організацій можна виділити Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), серед міжнародних економічних об'єднань – Світова організація торгівлі (СОТ), Велика вісімка (G8), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Організація чорноморського економічного співробітництва (ОЧЕС). По-четверте, інтернаціоналізація господарського життя, як закономірність розвитку світового господарства, означає процес переростання суспільним виробництвом національних кордонів. З точки зору формування світової фінансової системи важливими є наступні форми її прояву – це інтернаціоналізація розподілу, що виявляється в розподілі капіталу, міграції робочої сили в межах світового господарства та інтернаціоналізація інформаційних систем, завдяки якій у результаті об'єднання матеріальних, фінансових ресурсів має місце оптимальне використання інформації в межах світового господарства, наприклад, Інтернет. По-п'яте, якісно новим етапом інтернаціоналізації господарського життя, який характеризується різким зростанням ролі зовнішніх факторів розвитку всіх держав і створення транснаціонального капіталу є процес транснаціоналізації. Для нього характерне переплетення капіталів за рахунок поглинання фірм інших країн, створення спільних компаній, залучення фінансових коштів іноземних банків, встановлення міцних довготривалих зв'язків закордоном промислових компаній і банків однієї і тієї ж країни.

Рис. 1 Суб'єкти світової фінансової системи

Базуючись на визначенні можна виділити декілька груп суб'єктів світової фінансової системи, які опосередковують основну частину міжнародних фінансових потоків. Серед яких – національні учасники, до яких відносяться держава, корпорації, банки, спеціалі-

зовані кредитно-фінансові інститути, в тому числі страхові та пенсійні компанії, фондові та товарні біржі; міжнародні учасники, зокрема, міжнародні корпорації, міжнародні банки, транснаціональні корпорації (ТНК), транснаціональні банки (ТНБ), спеціалізовані кредитно-фінансові інститути, міжнародні фондові та товарні біржі, міжнародні валютно-фінансові організації та приватні учасники (див. рис. 1).

Дослідження міжнародних фінансових відносин і безпосередньо світової фінансової системи, що реально функціонує у світовому господарстві, слід розпочинати з опису її складу і структури. З нашої точки зору, структурну диверсифікацію СФС, можна розглядати в залежності від функцій елементів, від рівня акумуляції фінансових ресурсів та від рівня взаємодії суб'єктів (див. рис. 2)

рис. 2).

Рис. 2 Структура світової фінансової системи

Відповідно до структури світової фінансової системи в залежності від акумуляції фінансових ресурсів виділяють міжнародні фінансові центри. Для того, щоб набути статусу міжнародного, кожен фінансовий центр має пройти відповідний еволюційний процес. Зокрема, це розвиток місцевого ринку, перетворення в регіональний фінансовий центр, розвиток до стадії міжнародного фінансового ринку. Основними умовами надання фінансовому центру статусу міжнародного є стабільна валюта та стійка фінансова система, економічна свобода, застосування сучасних технологій та засобів зв'язку, ефективна діяльність фінансових інститутів, активні та мобільні ринки, підтримка відповідного правового та соціального клімату, створення сприятливих умов для міжнародних потоків

капіталу. Найбільш активно переливання фінансових ресурсів здійснюється у світових фінансових центрах. Основні з них, на нашу думку, можна групувати за регіонами: Америка, Європа, Азія. В залежності від рівня взаємодії суб'єктів і у відповідності до еволюції фінансової системи можна розмежувати наступні поняття: національна, регіональна, міжнародна, транскордонна, глобальна фінансова система. Історично першою виникла і заклала підґрунття для подальшого розвитку національна фінансова система. Загалом, це органічна сукупність принципів, форм, методів, організаційних інструментів, вартісних важелів, які використовуються з метою регулювання валютних, кредитних, розрахункових відносин і функціонують з метою регулювання та розвитку в межах окремої країни світу. Дещо ширшим на сьогоднішній день є визначення регіональної фінансової системи, так як воно включає всю сукупність заходів щодо організації, регулювання та оптимального розвитку валютних, кредитних, розрахункових відносин у межах інтеграційних угруповань (наприклад, Європейського валютного союзу). На наш погляд, міжнародна фінансова система, на відміну від транскордонної, яка функціонує на основі багатосторонніх стосунків, є гармонійним поєднанням фінансових відносин на двосторонній основі (прикладом можуть слугувати методи і принципи взаєморозрахунків України і Російської Федерації). Глобалізаційний процес є характерною рисою сучасного розвитку світового господарства. Він об'єктивно охоплює національні господарства всіх країн світу і передбачає у своєму розвитку формування глобального фінансового ринку, який тільки починає зароджуватись. Сукупність організаційних, економічних, вартісних принципів, форм, методів, інструментів його регулювання та реалізації складатимуть сутність глобальної фінансової системи. Наступною структурною ознакою є функції елементів світової фінансової системи. Відповідно до зазначеного критерію, на нашу думку, варто дослідити один із важливих структурних елементів - світового фінансового ринку. Зокрема, міжнародного валютного ринку, міжнародного ринку страхових послуг, міжнародного ринку цінних паперів, міжнародного кредитного ринку, міжнародного інвестиційного ринку та міжнародного банківського ринку.

Між структурними елементами світової фінансової системи існує постійно повторюваний взаємозв'язок, що визначає етапи і форми процесу становлення та розвитку світового господарства. Проте розвиток світових валютно-фінансових відносин і всього світового господарства має непостійний характер. У цьому випадку проявляє свою дію закон нерівномірності економічного розвитку. Загальновідомо, що первинними, найпростішими формами дії даного закону є стрибкуватість розвитку окремих підприємств, галузей, сфер економіки, а більш зрілим видом є нерівномірний розвиток окремих країн. В останні десятиліття до його первинних форм відносять нерівномірний розвиток монополістичних об'єднань і перш за все ТНК - його головних носіїв. Оскільки майже на 2 тис. ТНК припадає 75% світового виробництва, 500 найбільших з них контролюють 80% всіх капіталовкладень за кордоном, нерівномірність їх розвитку безпосередньо поширюється на регіони світового господарства [8]. Таким чином відбувається переміщення капіталу з країн з його відносно надмірною кількістю в країни, де він знаходиться в дефіциті, але у той же час в надлишку є інші фактори виробництва, такі як праця, земля, корисні копалини, які у свою чергу не можуть бути раціонально використані у відтворювальних процесах через брак капіталу. Даний процес має місце завдяки посиленню ролі транснаціональних корпорацій (ТНК) у світовій економіці. Отже однією із закономірностей розвитку світової фінансової системи є транснаціоналізація господарської життя.

Специфічний характер дії закону нерівномірності розвитку також виявляється в умовах науково-технічної революції (НТР) шляхом неоднорідності освоєння досягнень науки

і техніки, розгортання самого прогресу. Таким чином має місце науково-технологічна диверсифікація. Загалом, економічну категорію «диверсифікація» надалі варто розглядати як розосередження капіталу між різними об'єктами вкладень з метою зниження економічних ризиків. Даний процес відбувається і у інших сферах економічного життя: диверсифікація банківських активів, тобто розміщення їх серед потенційно більшого числа позичальників з метою скорочення кредитного ризику, пов'язаного з нездатністю окремих позичальників повернути кредит; диверсифікація валютних резервів банків і держави шляхом включення до них різних іноземних валют (не тільки національної та резервних) з метою безперебійного забезпечення розрахунків та захисту їх від валютних ризиків; диверсифікація вкладень у цінні папери, тобто розподіл наявного капіталу на покупку різних цінних паперів за видами, галузями, термінами погашення з метою зниження економічних ризиків; диверсифікація економічної діяльності, тобто розширення активності великих фірм, об'єднань, підприємств і цілих галузей, що виходить за рамки основного бізнесу, з метою забезпечення ефективності роботи, зміцнення свого становища на різних ринках.

Сьогодні країни світового співтовариства можуть ефективно розвивати виробничі процеси на рівні світових стандартів, випускати високоякісну продукцію лише за умови використання різних форм спеціалізації та кооперування виробництва на міжнародному рівні. Варто, зазначити, що тенденції до інтернаціоналізації протистоїть тенденція до збереження самобутності та національної унікальності економік різних країн світу. Ці протиріччя мають місце у світовому господарстві і проявляють себе у економічному розвитку багатьох країн. Таким чином, однією із закономірностей є протиріччя розвитку СФС. Ще однією тенденцією є кризові явища у світовій фінансовій системі. Періодичні кризи займають відповідно тривалий історичний період часу: криза золотомонетного стандарту продовжувалась біля 10 років (1913-1922 р.), Генуезької валютної системи - 8 років (1929-1936 р.), Бреттон-Вудської - 10 років (1967- 1976р.).

Висновки. У результаті аналізу наведених вище підходів до визначення економічного змісту, суттєвих рис, структури, світову фінансову систему можна розглядати як цілісне утворення, яке складається з окремих елементів, взаємопов'язаних між собою, і охоплює усю сукупність міжнародних фінансових відносин. Конкретизуючи це положення слід зазначити, що світова фінансова система функціонує як сукупність міжнародних валютних, кредитних і розрахункових відносин, пов'язаних між собою за допомогою взаємодії світових фінансових ринків, міжнародних фінансових інститутів (ТНК, ТНБ, міжнародних фінансових організацій, міжнародних валютних, фондових бірж), взаємозалежних між собою в певному порядку через світові фінансові потоки. Ці сутнісні складові СФС зумовлені процесом її інтенсивної диверсифікації в період розгортання глобалізаційних процесів у світовому господарстві. Розвиток світової фінансової системи не стоїть на місці, а знаходиться у постійній динаміці, маючи перспективи для розширення своєї структури шляхом охоплення нових сфер діяльності, функціонування світового господарства. Усі складові світової фінансової системи багатогранні і взаємопов'язані між собою, а тому для її гармонійного і ефективного функціонування в умовах глобалізації необхідною умовою є злагоджена робота структурних елементів.

Список використаних джерел

1. Румянцев А.П., Голюк В.Я., Тонких О.Г. "Міжнародні фінансові відносини": Навч. пос. - К.: Центр учбової літератури, 2008. - 348 с.

2. "Основные напрямки развития мировой финансовой системы" МГИ Москва, 2005.
3. Мовсесян А.Г., Огневцев С.Б. Международные валютно-кредитные отношения: Учебник. – М.: Инфра-М, 2005. – 312 с.
4. Моисеев С., Михайленко К. Terra incognita: глобализация финансовых рынков // Вопросы экономика. - № 6. – 2005.
5. Стукало Н. В. Особливості сучасного трактування термінів «фінанси» та «фінансова система» // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Л. Українки. Економічні науки, №1, 2006. — С. 132—138.
6. Луцишин З.О. Міжнародні валютно-фінансові відносини: практична філософія і реалії української економіки. – Тернопіль: Збруч, 1997. – 449с.
7. <http://europa.eu/> - офіційний сайт Європейського союзу
8. www.worldbank.org – офіційний сайт Світового Банку